

ОГЛЯД НАЦІОНАЛЬНИХ ТА МІЖНАРОДНИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ, ПОРУШЕНОГО ЧЕРЕЗ АГРЕСІЮ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Andrii Koshman

National Short-term Expert

July 2022

**MOVING FORWARD
TOGETHER**

← THIS PROJECT IS FUNDED BY THE EUROPEAN UNION

**EXPERTISE
FRANCE**

PRAVO-JUSTICE

This publication was produced with the financial support of the European Union. Its contents are the sole responsibility of the EU Project Pravo-Justice and do not necessarily reflect the views of the European Union.

ЗМІСТ

УЗАГАЛЬНЮЮЧІ ВИСНОВКИ	4
ВСТУП	7
I. НАЦІОНАЛЬНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ	10
I.1. ІСНУЮЧІ МЕХАНІЗМИ	10
НАЦІОНАЛЬНІ СУДИ	10
I.2. ПОТЕНЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ	13
АДМІНІСТРАТИВНА ПРОЦЕДУРА (ПОЗАСУДОВИЙ ПОРЯДОК).....	13
II. МІЖНАРОДНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ	18
II.1 ІСНУЮЧІ МЕХАНІЗМИ	18
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ	18
АРБІТРАЖ ЗА ІНВЕСТИЦІЙНИМ ДОГОВОРОМ.....	19
МІЖНАРОДНИЙ СУД ООН.....	21
СУДИ ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ.....	22
II.2 ПОТЕНЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ	24
СПЕЦІАЛЬНИЙ МЕХАНІЗМ (КОМІСІЯ З РОЗГЛЯДУ ПРЕТЕНЗІЙ НА ОСНОВІ ДВОСТОРОННІХ/БАГАТОСТОРОННІХ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ, МІЖНАРОДНІ ФОНДИ ТОЦО).....	24

УЗАГАЛЬНЮЮЧІ ВИСНОВКИ

- Міжнародне право допускає розвиток різних напрямків виплати компенсацій збитків, завданих збройною агресією іншої держави, через **судові** або **квазі-судові** механізми, що переважно не є взаємовиключними чи взаємообумовленими. Деякі вимоги про відшкодування матеріальних збитків можуть бути порушені в національних судах та Європейському суді з прав людини, Міжнародному суді ООН, деякі – в інвестиційних арбітражах, державних судах іноземних країн, деякі – у спеціально створених фондах чи комісіях.
- Основним показником для обрання того чи іншого механізму відшкодування збитків є його **ефективність**. Тобто рішення суду або іншого компетентного органу має бути реально виконано, порушене право має бути відновлено, юридичні особи мають отримати справедливу компенсацію за понесені збитки. Наразі універсального ефективного механізму для реальної компенсації збитків, завданих збройною агресією проти України, шляхом отримання юридичними особами належного відшкодування не існує.
- Механізм отримання компенсації шкоди, завданої майну, за рішеннями **національних судів** має юридичні перешкоди. По-перше, реальне притягнення до відповідальності відповідача (громадяни РФ, держава РФ) за судовим рішенням є ускладненим. Зокрема, судова практика, пов'язана з відшкодуванням шкоди від збройної агресії РФ в Криму та Донецькій і Луганській областях, показала, що хоча шкода майну підприємств завдається незаконними діями громадян Російської Федерації, практично неможливо домогтись, щоб такі особи фізично постали перед українським судом і, тим більше, виконали рішення суду про відшкодування збитків українським підприємцям. Щодо відповідальності держави РФ, не дивлячись на формування судової практики обмеження юрисдикційного імунітету іноземної держави у справах про відшкодування шкоди, завданої військовими діями Російської Федерації в Україні, експерти однозначно констатують необхідність внесення змін до національного законодавства в частині обмеження зняття з РФ імунітету від юрисдикції. По-друге, суттєвою проблемою є наявність достатніх коштів для виконання рішення національного суду, в тому числі і за рахунок вилучених/конфіскованих російських активів в Україні.
- Теоретично, можливим є шлях **виконання національних судових рішень за межами України** за рахунок активів РФ в інших країнах шляхом запровадження ідеї обмеження суверенного імунітету. Однак, для цього потрібно внести зміни до національного

законодавства та законодавства інших країн, а також тісна співпраця із іншими країнами та відповідні міждержавні угоди (наприклад, договори про взаємне визнання судових рішень, договори про правову допомогу).

- В Україні наразі не існує **адміністративної процедури** відшкодування збитків, завданих внаслідок військової агресії. Відповідно до міжнародних стандартів, така процедура передбачає механізм (можливо, спеціальну комісію з розгляду масових претензій) для проведення формальної оцінки збитків і забезпечення виконання вимог щодо компенсації з державного бюджету України.
- У разі відсутності національної позасудової процедури відшкодування збитків чи відповідного міжнародного механізму, в тому числі для юридичних осіб, можливим є значне збільшення кількості справ за позовами власників бізнесу, чиє майно було знищено/пошкоджено через війну. Очевидно, що оскільки наразі судова система України перенавантажена та недоукомплектована, буде вкрай складно ефективно та швидко розглянути увесь масив справ про відшкодування збитків.
- Допоки не існує чіткого юридичного шляху створення відповідного дієвого механізму для реальної компенсації понесених збитків, позасудовий механізм може використовуватись для **юридичного фіксування розміру збитків** та встановлення факту спричинення їх збройною агресією Росії. Надалі така формально юридизована консолідація державою Україною збитків фізичних, юридичних осіб, територіальних громад, державних підприємств та установ може стати **процедурною частиною** відшкодування збитків міжнародно-правових механізмів.
- **Європейський суд з прав людини** є одним з найбільш доступних шляхів захисту порушеного права, однак розраховуючи на компенсацію за рішенням ЄСПЛ, слід зважати на таке: 1) значна тривалість процедури розгляду справи; 2) відмова РФ від виконання рішень ЄСПЛ, що практично унеможлиблює отримання компенсації. Хоча, на думку експертів, виконання рішень ЄСПЛ може стати частиною більш широкого механізму, створеного в рамках міжнародної угоди.
- Число звернень до **механізму інвестиційних арбітражів** значно зросло після анексії Криму Російською Федерацією у 2014 році. Предметом позову часто виступала націоналізація або конфіскація майна Росією на території Криму. Хоча аналіз діяльності і рішень інвестиційних арбітражів показує, що компанії або особи, які мали інвестиції на території України, можуть звертатись з позовом до Росії через шкоду, якої було завдано

інвестиціям внаслідок збройного конфлікту, залишається значна невизначеність щодо юрисдикції інвестиційних арбітражів в умовах нинішньої збройної агресії з боку РФ.

- Інші міжнародні інструменти компенсації включають Міжнародний суд ООН та суди іноземних держав. Однак, в першому випадку, за час свого існування Міжнародний суд ООН лише 4 рази приймав рішення щодо грошової компенсації, із яких лише одного разу справа стосувалась військових дій. В другому випадку, отримати позитивне рішення іноземного національного суду та виконати його за рахунок майна Росії є можливим, однак, лише за певних умов у законодавстві та судовій практиці іноземної країни, зокрема щодо подолання юрисдикційного імунітету.
- Сьогодні отримання юридичними особами справедливої компенсації шляхом звернення до існуючих наразі національних, міжнародних механізмів є малоімовірним. З огляду на глобальні виклики та політико-правовий контекст, з великою долею ймовірності можна стверджувати про доцільність запровадження мультикомпонентної інституційної моделі відшкодування збитків. Оптимальною видається модель, за якої основний масив відшкодування збитків організовано на державному рівні за рахунок коштів Російської Федерації, на підставі рішення міжнародного суду (Комісії) чи мирного договору, а також частково за рахунок фінансових внесків інших країн, міжнародних організацій, фондів.

ВСТУП

Внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України завдається величезна шкода майну фізичних, юридичних осіб, територіальних громад, держави.

Кабінетом Міністрів України створено Спеціальну комісію, що займається аудитом збитків, завданих військовою агресією, будуть створені регіональні комісії на рівні громад, які заповнюватимуть акт з інформацією про тип пошкодження; затверджено єдину та уніфіковану форму, що фіксує збитки; триває розробка уніфікованої розрахункової оцінки вартості збитків.¹

За деякими недержавними оцінками², прямі збитки України, завдані військовою агресією, наближаються до 100 мільярдів доларів, а загальні втрати економіки України через війну (падіння ВВП, припинення інвестицій, відтік робочої сили, додаткові витрати на оборону та соціальну підтримку) коливаються від 564 до 600 мільярдів доларів.

Фіксація та визначення шкоди і збитків, завданих внаслідок збройної агресії Російської Федерації, а також їх подальша компенсація є гострою правовою проблемою, що потребує чіткого юридичного рішення та його подальшої практичної реалізації.

Питання практичної реалізації права на отримання матеріальної компенсації за зруйноване, пошкоджене майно, упущену вигоду є багатовимірним, адже стосується цілої низки аспектів/етапів, які необхідно пройти постраждалому суб'єкту задля досягнення результату – фактичного відшкодування реальних збитків.

Для фізичних осіб державою вже розробляється так звана адміністративна процедура – позасудовий порядок отримання компенсації. Так, парламентом у першому читанні прийнято проект Закону про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів

¹ <https://www.kmu.gov.ua/news/promova-premyer-ministra-ukrayini-denisa-shmigalya-na-zasidanni-uryadu-14-06>

² <https://www.epravda.com.ua/news/2022/05/19/687210/>

нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації³ (реєстр. № 7198 від 24.03.2022).

Цим законопроектом планується визначити правові та організаційні засади надання державою компенсації за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації, з дня набрання чинності Указа Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64 «Про введення воєнного стану в Україні».

Це означає, що громадянин, чиє житло або окремі категорії об'єктів нерухомого майна пошкоджено чи знищено внаслідок військової агресії, матиме змогу звернутись до місцевих органів влади (спеціально створеної Комісії з розгляду питань щодо надання компенсації) із відповідною заявою, доказами заподіяної шкоди та в рамках відповідної процедури отримати грошові кошти.

До запропонованого законопроектом механізму є численні зауваження та пропозиції парламентських та позапарламентських експертів, однак визначальним аспектом є те, що він стосується надання компенсації:

тільки фізичним особам – громадянам України;

за певні об'єкти житлові об'єкти нерухомого майна, які знищені або пошкоджені після 24 лютого 2022 року.

Водночас, надзвичайно важливим є існування механізму задля захисту майнових прав як фізичних (в тому числі іноземців, осіб без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах), так і юридичних осіб.

Таким чином, пошук можливих шляхів компенсації збитків бізнесу є вкрай актуальним. З огляду на зазначене, фокусом звіту є аналіз механізмів компенсації, що доступні або, у разі їх створення, можуть бути доступні для юридичних осіб.

Наразі немає чіткої, однозначної відповіді на питання, до якого суду або до якого компетентного органу доцільно звертатися, щоб отримати реальну компенсацію. У зв'язку з

³ <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39283>

такою невизначеністю, цей звіт не має на меті аналіз чи вичерпне узагальнення існуючих механізмів, окреслення їх переваг та недоліків. Масштаб, характер, суб'єктний склад та інші обставини поки унеможливають інституціоналізацію того чи іншого механізму.

Натомість, цей звіт містить огляд потенційних механізмів, до яких можливо звертатись із вимогами про відшкодування матеріальних збитків, завданих військовими діями агресора.

I. НАЦІОНАЛЬНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

I.1. ІСНУЮЧІ МЕХАНІЗМИ

НАЦІОНАЛЬНІ СУДИ

Національне законодавство передбачає цивільно-правові та кримінально-правові засоби захисту порушених майнових прав, зокрема подання заяв про вчинення кримінального правопорушення до правоохоронних органів; подання цивільних позовів до суду для відшкодування збитків.

Юридичній особі можливість звернутись до суду із позовом про відшкодування шкоди, завданої воєнними діями, гарантується законом. Реалізація юридичними особами права на відшкодування завданої війною шкоди може відбуватись шляхом пред'явлення позову до таких відповідачів:

шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала (частина 2 статті 1166 Цивільного кодексу України);

шкода, завдана фізичній або юридичній особі незаконними рішеннями, дією чи бездіяльністю органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування при здійсненні ними своїх повноважень, відшкодовується державою, Автономною Республікою Крим або органом місцевого самоврядування незалежно від вини цих органів (частина перша статті 1173 Цивільного кодексу України). В цьому контексті мова іде також про обов'язок компенсувати збитки від правопорушень, пов'язаних з протиправними діями у період воєнного стану, а також збитки від кримінального правопорушення, у тому числі коли відшкодування збитків не може бути забезпечено з інших джерел.

Водночас, судова практика, пов'язана з відшкодуванням шкоди від збройної агресії РФ в Криму та Донецькій і Луганській областях, є негативною. Очевидно, що оскільки шкода майну підприємств завдається незаконними діями громадян Російської Федерації, такі особи фізично навряд чи постануть перед українським судом і, тим більше, не виконають рішення суду про відшкодування збитків українським підприємцям.

Також подати до національного суду позов проти Російської Федерації про відшкодування шкоди можна лише за згодою самої Росії, адже будь-яка іноземна держава, згідно з ст. 79 Закону України «Про міжнародне приватне право», має на території України

абсолютний імунітет в питанні як судів, так і власності. Це означає, що подати в український суд позов проти іноземної держави, накласти арешт на її майно чи звернути на нього стягнення можна лише за згодою іноземної держави.

У разі обрання відповідачем держави, позови проти Уряду України також здебільшого залишались без задоволення через відсутність дієвого законодавчого механізму, який би визначав порядок такого відшкодування підприємствам, установам, організаціям, і відповідних коштів у державному бюджеті.

Збройна агресія РФ на всій території України суттєво змінила підходи держави та можливі відповіді для відшкодування збитків юридичним особам.

Насамперед, змінюється судова практика щодо судового імунітету РФ у справах про відшкодування шкоди, завданої державою-агресором. Національні суди починають формувати практику обмеження юрисдикційного імунітету іноземної держави у справах про відшкодування шкоди, завданої військовими діями Російської Федерації в Україні. Так, Верховний Суд, щоправда у цивільній справі за позовом фізичної особи⁴, сформулював висновок, що «Суд України, розглядаючи справу, де відповідачем визначено РФ, має право ігнорувати імунітет цієї країни та розглядати справи про відшкодування шкоди, завданої фізичній особі в результаті збройної агресії РФ, за позовом, поданим саме до цієї іноземної країни».

Водночас, незважаючи на такий вектор судової практики, експерти однозначно констатують необхідність внесення змін до національного законодавства в частині обмеження зняття з Росії імунітету від юрисдикції (можливість ініціації судових справ) та імунітету від виконання (можливість виконувати такі судові рішення) у категорії справ про відшкодування шкоди, завданої майну, життю і здоров'ю внаслідок збройної агресії Росії (через визнання Росії державою-агресором).

Окрім того, суттєво змінюється законодавче регулювання щодо вилучення, конфіскації активів держави-агресора. Прийнято закон⁵, реалізація норм якого дозволяє примусово вилучити на користь держави об'єкти права власності Російської Федерації, її резидентів,

⁴ [Постанова КЦС ВС від 14 квітня 2022 року у справі № 308/9708/19.](#)

⁵ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2116-20#Text>

фізичних осіб – громадян РФ, осіб, які не є громадянами РФ, але мають тісний зв'язок з агресором (мають місце проживання або займаються основною діяльністю в РФ), юридичних осіб, що працюють в Україні, але бенефіціаром яких є РФ, та юридичних осіб в Україні, в яких РФ володіє прямо чи опосередковано часткою в капіталі чи є засновником або бенефіціаром.

Також прийнято закон⁶, яким запроваджується можливість стягнення в дохід держави активів, що належать фізичним або юридичним особам, а також активів, якими вони можуть прямо чи опосередковано розпоряджатися для посилення обороноздатності та відновлення України. Фактично, за оцінками національних експертів⁷, дію закону можна поширити на будь-яких осіб, які своїми діями створили загрозу національній безпеці, суверенітету чи територіальній цілісності України (в тому числі шляхом збройної агресії чи терористичної діяльності) або значною мірою сприяли (в тому числі шляхом фінансування) вчиненню таких дій іншими суб'єктами.

Конфіскація активів російської держави в Україні вже реалізується на практиці, адже 12 травня 2022 року Верховна Рада затвердила Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 травня 2022 року «Про примусове вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів»⁸.

Можна допустити, що зазначені вилучені об'єкти та конфісковані активи можуть стати джерелом грошової компенсації певних збитків. Однак, враховуючи триваючу агресію та значні кошти, що витрачаються державою під час воєнного стану, з більшою долею ймовірності можна прогнозувати витрату коштів, отриманих за рахунок конфіскованих активів, на потреби війни. Це припущення підтверджується заявами офіційних посадових осіб⁹ про те, що у державному бюджеті наразі немає можливості компенсувати збитки за

⁶ <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39275>

⁷ <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/05/12/686976/>

⁸ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2249-20#Text>

⁹ <https://www.kmu.gov.ua/en/news/promova-premyer-ministra-ukrayini-denisa-shmigalya-na-zasidanni-uryadu-14-06>

зруйноване чи пошкоджене житло, адже всі кошти спрямовують на оборону і соціальні виплати.

Таким чином, враховуючи зміни у законодавчому полі та судовій практиці, видається реальним суб'єктам господарювання отримувати позитивні судові рішення про відшкодування завданих збитків шляхом звернення до національного суду. Водночас, важко спрогнозувати наявність достатніх коштів для виконання рішення національного суду за рахунок вилучених/конфіскованих активів в Україні.

Теоретично, можна допускати ще один шлях виконання національних судових рішень за межами України за рахунок активів РФ в інших країнах шляхом запровадження ідеї обмеження суверенного імунітету. Однак, для цього потрібно внести зміни до національного законодавства та законодавства інших країн, а також необхідна тісна співпраця із іншими країнами та відповідні міждержавні угоди (наприклад, договори про взаємне визнання судових рішень, договори про правову допомогу). Адже зняття імунітету РФ в Україні жодним чином не вирішить цю проблему в інших країнах, де є майно Російської Федерації, яке залишиться захищене імунітетом.

Ще один можливий шлях отримання реального відшкодування збитків за рішенням національного суду – це отримання коштів на підставі судового рішення від держави, яка, в свою чергу, має отримати кошти за рахунок активів Росії за кордоном, коштів міжнародних партнерів. В такому разі національні судові процеси та отримані рішення можуть бути частиною більш комплексного механізму відшкодування шкоди.

За таких обставин наразі неможливо констатувати перспективність національних судових рішень про відшкодування збитків з точки зору їх виконуваності, однак такі рішення можуть послугувати меті фіксування юридичних фактів понесених збитків та їх оцінки.

I.II. ПОТЕНЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ

АДМІНІСТРАТИВНА ПРОЦЕДУРА (ПОЗАСУДОВИЙ ПОРЯДОК)

Відповідно до міжнародних стандартів, задля захисту майнових прав фізичних та юридичних осіб видається особливо важливим створити механізм подання майнових вимог, який повинен бути легко доступним та включати процедури, що передбачають гнучкий стандарт доведення і дозволяють заявникам та іншим особам у схожій ситуації відновити свої майнові права й отримати компенсацію за втрату можливості користування ними.

Також, відповідно до практики Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), згідно з якою країни, що перебувають у конфлікті, мають брати на себе відповідальність за руйнування та компенсувати збитки, принаймні передбачити розумну систему відшкодування.

Однак, незважаючи на те, що Україна вже постраждала від воєнної агресії Росії на частині своїх територій у 2014-2015 роках, державою не було створено ефективного механізму відшкодування збитків, завданих громадянам та бізнесу. Законодавчий припис частини першої статті 19 Закону України «Про боротьбу з тероризмом», що передбачав компенсацію за збитки, завдані громадянам терористичним актом, з державного бюджету, відповідно до закону, з подальшою вимогою на відшкодування від держави до правопорушника. В свою чергу, частиною другою цієї статті визначалось, що відшкодування шкоди, заподіяної організації, підприємству або установі терористичним актом, провадиться в порядку, визначеному законом.

Проте відповідного закону, який би передбачав порядок та механізми компенсації шкоди громадянам чи суб'єктам господарювання, прийнято не було.

Міжнародні правозахисні організації неодноразово рекомендували Уряду України розробити та запровадити – відповідно до міжнародних стандартів – механізм (можливо, спеціальну комісію з розгляду масових претензій) для проведення формальної оцінки збитків і забезпечення виконання вимог щодо компенсації з державного бюджету України¹⁰.

Як зазначалось вище, збройна агресія на всій території України суттєво змінила підходи держави та можливі відповіді для відшкодування збитків юридичним особам.

Відтак, ще більш актуальною є розробка державної програми та створення механізму, відповідно до якого фізична, юридична особи зможуть звернутись до органів влади із заявою про відшкодування збитків, доказами їх заподіяння та в рамках відповідної процедури зможуть отримати грошові кошти.

Слід зазначити, що у разі відсутності національної позасудової процедури відшкодування збитків чи відповідного міжнародного механізму можливим є значне

¹⁰ https://www.globalprotectioncluster.org/wp-content/uploads/nrc-study_pursuing-compensation-for-damaged-or-destroyed-property_ukr.docx.pdf

збільшення кількості справ за позовами власників бізнесу, чиє майно було знищено/пошкоджено через війну. Очевидно, що оскільки наразі судова система України перенавантажена та недоукомплектована, буде вкрай складно ефективно та швидко розглянути увесь масив справ про відшкодування збитків.

Одночасно досвід інших країн, які зазнали руйнувань через війну, переважно свідчить, що компенсація здійснювалась на основі рішень урядів та відповідно до спеціально розроблених державних програм¹¹.

На початку, створення позасудового порядку отримання компенсації передбачає розробку програмного документу, що деталізуватиме правові рами та визначатиме основні параметри функціонування такого механізму (склад відповідного органу, який може бути створений у формі комісії з масових претензій, його повноваження, процедурні аспекти роботи та фінансування).

Напрацювання правових, організаційних та фінансових умов є надзвичайно складним та чутливим питанням.

Експерти звертають увагу, що матеріальні форми компенсації представляють, мабуть, найбільші проблеми, особливо коли вони здійснюються за допомогою масових державних програм. Складні запитання включають те, хто входить до числа потерпілих, які підлягають відшкодуванню, яка сума компенсації має бути відшкодована, які види шкоди підлягають покриттю, як шкода має бути кількісно визначена, як можна порівняти та відшкодувати різні види шкоди та як компенсація підлягає розподілу.¹²

За найбільш оптимальною структурою, позасудовий механізм передбачає грошову компенсацію для всіх суб'єктів, що понесли збитки – фізичні, юридичні особи, територіальні громади.

Як зараз зазначається представниками держави, «в умовах війни та в післявоєнний період держава має обмежені фінансові можливості. Водночас, кількість громадян України,

¹¹ https://publications.iom.int/system/files/pdf/property_restitution_compensation.pdf

¹² <https://rm.coe.int/recognition-of-civil-documentation-ukr/1680a0c5e2>

які потребують компенсації за пошкоджені/знищені окремі об'єкти нерухомого майна, є достатньо великою. Тому проектом закону (йдеться про проект Закону за реєстр. №7198 – п.а.) ми передбачили компенсацію винятково для житла. Але ми не виключаємо подальше поширення компенсації для інших категорій осіб, коли з'явиться фінансова можливість»¹³.

Отже, реальна здатність забезпечити такі виплати буде залежати від джерел компенсації збитків – достатніх фінансових коштів. Наразі в державі немає фінансових ресурсів для фактичної виплати коштів за будь-яким компенсаційним механізмом. У публічному просторі регулярно публікуються коментарі національних¹⁴, іноземних державних діячів¹⁵ про можливі джерела для виплат компенсацій, зокрема, але не виключно, кошти державного бюджету України, арештовані валютні резерви РФ (розміщені закордоном), інші заблоковані активи держави-агресора в Україні та закордоном, активи фізичних і юридичних осіб, пов'язаних з Росією в Україні та закордоном; фінансові внески інших країн, міжнародних організацій, фондів, організацій, добровільно виплачені репарації тощо.

Однак, навіть допоки не існує чіткого юридичного шляху створення відповідного дієвого механізму та реальної компенсації понесених збитків, позасудовий механізм може використовуватись для юридичного фіксування розміру збитків та встановлення факту спричинення їх збройною агресією Росії. Надалі така формально юридизована консолідація державою Україна збитків фізичних, юридичних осіб, територіальних громад, державних підприємств та установ може стати процедурною частиною відшкодування збитків міжнародно-правових механізмів.

Наостанок варто зазначити, що навіть у разі створення та ефективного застосування позасудового механізму, звернення до суду за захистом порушених прав та відшкодуванням збитків не може бути виключено. Тобто юридичні особи повинні мати право та можливість

¹³ <https://sud.ua/ru/news/publication/240258-otsinka-obyektiv-znischenikh-i-poskodzhenikh-vnaslidok-viyskovoyi-agresiyi-yak-vona-bude-vidbuvatisya>

¹⁴ <https://minjust.gov.ua/news/ministry/denis-malyuska-treba-zmusiti-rosiyu-zaplatiti-za-zavdani-ukraini-zbitki>

¹⁵ <https://www.pravda.com.ua/news/2022/05/20/7347358/>

на власний розсуд або застосувати позасудовий механізм (державна програма, державна комісія), або спробувати відшкодувати збитки у судовому порядку.

II. МІЖНАРОДНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

II.1 ІСНУЮЧІ МЕХАНІЗМИ

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

В Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод передбачено механізм захисту права на мирне володіння майном (рухомим і нерухомим, майновими правами, законним очікуванням, прибутком тощо).

Заявником може бути як фізична, так і юридична особа. При зверненні до Європейського суду з прав людини (далі – «Суд»), заявник повинен зазначити, яка держава відповідає за порушення його права. Згідно з практикою Європейського суду з прав людини, відповідачем може бути держава, яка здійснювала **«ефективний контроль»** над територією, де мало місце порушення. Зокрема, такою державою може бути держава-агресор, яка порушила права власності фізичних та/або юридичних осіб на території іншої держави.

Для розгляду заяви Суд повинен встановити свою юрисдикцію. Як правило, загальна позиція Суду щодо наявності чи відсутності юрисдикції для розгляду заяви формується під час розгляду міжурядових заяв (наприклад, Україна проти Росії, Грузія проти Росії). В подальшій практиці Суд застосовує свою позицію при розгляді заяв фізичних осіб.

Перевага використання цього механізму – розгляд заяви незалежним і компетентним судом. Збір за звернення до ЄСПЛ не стягується. За результатами розгляду заяви Суд може присудити справедливую сатисфакцію.

Перший суттєвий недолік – значна тривалість проваджень. По-перше, ЄСПЛ доволі довго розглядає справи (від кількох років до кількох десятиліть).

Виконання рішень Європейського суду з прав людини проти Росії наразі малоімовірно або майже неможливо. По-друге, парламент Росії прийняв закон про невиконання рішень Європейського суду з прав людини, винесених після 15 березня 2022 року. Крім того, компенсації за рішеннями ЄСПЛ, винесеними до 15 березня будуть виплачуватися лише в рублях і лише власникам рахунків в російських банках.

Таким чином, механізм ЄСПЛ досить тривалий, а виконання рішення ЄСПЛ за результатами розгляду заяви малоімовірне або навіть практично неможливе.

Однак, деякі експерти відзначають,¹⁶ що виконання рішень ЄСПЛ може стати частиною більш масштабного механізму, який буде встановлено в потенційно укладеній міжнародній угоді.

АРБІТРАЖ ЗА ІНВЕСТИЦІЙНИМ ДОГОВОРОМ

Правовою підставою для проведення арбітражу за інвестиційними договорами є як Конвенція ICSID (договір, ратифікований 157 договірними державами, включаючи Російську Федерацію), так і двосторонні договори про захист інвестицій (наприклад, договір між Україною та Росією).

Після анексії Криму Росією в 2014 році іноземні громадяни ініціювали багато інвестиційних арбітражів щодо збиткових інвестицій в Криму. Ці арбітражі стосувалися переважно націоналізації Росією або захоплення нею активів в Криму та йшлося про різні сектори, включаючи енергетику, нафту та газ, фінансові послуги, авіаперевезення та нерухомість.

Зазвичай, існує три стадії арбітражу за інвестиційним договором: *а) арбітражний трибунал встановлює свою юрисдикцію над справою; б) арбітражний трибунал оцінює відповідальність; в) арбітражний трибунал визначає компенсацію або інший відповідний засіб правового захисту.*

Якщо внаслідок збройного конфлікту змінюється фактичний контроль над територією, держава, яка встановлює контроль (потенційно Росія), повинна виконувати свої зобов'язання за діючими договорами перед інвесторами на зайнятій території. В інвестиційних договорах часто передбачено, що збитки іноземних інвесторів, спричинені реквізицією або знищенням майна під час збройного конфлікту, повинні компенсуватися негайно, в належний та ефективний спосіб. Збитки можуть включати не лише збитки, спричинені знищенням

¹⁶ <https://www.ejiltalk.org/launching-an-international-claims-commission-for-ukraine/>

фізичних об'єктів власності, але й упушено вигоду від неможливості здійснення господарських операцій.

Таким чином, юридичні або фізичні особи, які здійснювали інвестиції на території України, можуть пред'являти на основі договорів позови проти Росії (на основі фактичного контролю) щодо шкоди, завданої таким інвестиціям через конфлікт.

Ключовими питаннями для арбітражних трибуналів у цих справах були: а) чи застосовується двосторонній Договір між Україною та Росією про захист інвестицій до держави-окупанта на окупованій території, якою вона невизнано володіє? б) момент, коли застосовується принцип екстериторіальності? с) чи мала в такому випадку місце інвестиція в розумінні двостороннього Договору між Україною та Росією про захист інвестицій? для уточнення: чи були здійснені інвестиції на території договірної сторони, що є відповідачем?

У справі «Укрнафта та інші» арбітражний трибунал підтвердив юрисдикцію над українськими інвестиціями в Криму відповідно до двостороннього Договору між Україною та Росією про захист інвестицій. Федеральний верховний суд Швейцарії відхилив заперечення Росії та підтвердив, що на українські інвестиції в Криму поширюється захист згідно з двостороннім Договором між Україною та Росією про захист інвестицій через фактичну зміну контролю. Крім того, є кілька неопублікованих рішень, які підтверджують юрисдикцію в арбітражах проти Росії щодо українських інвестицій у Криму відповідно до двостороннього Договору між Україною та Росією про захист інвестицій у справах аеропорту Бельбек, Приватбанку, Everest Estate та Lugzor.

Залишається відкритим питання: наскільки відрізнятимуться арбітражі за інвестиційними угодами щодо справ, які виникли після 24 лютого 2022 року. Крім того, відкрите питання полягає в тому, чи сама фактична зміна контролю вже може розглядатися як захід, наприклад, якщо ця зміна призводить до накладення на інвестора санкцій, наприклад щодо SWIFT. Інше відкрите питання – чи можуть після встановлення контролю інвестори подавати позови щодо заходів, вжитих до встановлення контролю.

Ключова перевага – наявність нормативно-правової бази, необхідної для виконання арбітражних рішень.

Експерти скептично ставляться до застосування цього механізму для захисту власності, пошкодженої після 24 лютого 2022 року. Арбітражним трибуналам може бути складно

встановити свою юрисдикцію, і навіть якщо рішення буде винесено на користь позивача щодо компенсації, буде складно виконати рішення проти власності Росії (як можна побачити на прикладі справи «ЮКОС»).

Водночас, інвестиційний арбітраж – дуже дорога та тривала процедура. Інвестиційний арбітраж може стати середньостроковим/довгостроковим рішенням для великих компаній. Однак, багато експертів стверджують, що потенційні механізми, зокрема наведені у цьому Звіті, можуть бути ефективнішими.

МІЖНАРОДНИЙ СУД ООН

Відповідно до розділу VII Статуту Організації Об'єднаних Націй (далі - ООН), Рада безпеки ООН володіє повноваженнями на вчинення дій щодо загрози миру, порушень миру та актів агресії. У межах таких повноважень може бути створена багатостороння комісія або механізм для управління процесом відшкодування. Водночас, право вето Росії, як постійного члена Ради безпеки ООН, робить цей механізм практично недієздатним.

Однак, компетентним органом, в тому числі для розгляду питання відшкодування збитків, може бути розгляд міждержавної справи в Міжнародному суді ООН. 26 лютого 2022 р. Україна подала позов до Міжнародного суду ООН щодо порушення Росією Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього¹⁷. Також у своїй заяві наша держава просить зобов'язати Росію виплатити повну репарацію за шкоду, завдану російською агресією. Так, Україна наполягатиме на компенсації усієї шкоди, завданої фізичним, юридичним особами, територіальним громадам, державі. Водночас, розгляд питання репарацій та відшкодування збитків відбуватиметься на більш пізніх етапах розгляду справи.¹⁸

Варто розуміти, що за час свого існування Міжнародний суд ООН лише 4 рази приймав рішення щодо грошової компенсації, із яких лише одного разу справа стосувалась військових

¹⁷ <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/182/182-20220227-APP-01-00-EN.pdf>

¹⁸ <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3431664-sud-u-gaazi-rozglane-pitanna-sodo-viplati-rosieiu-reparacij-ukraini.html>

дій. Так, у лютому 2022 року Міжнародний суд ООН виніс рішення у справі Демократична Республіка Конго проти Уганди (Armed Activities on the Territory of the Congo)¹⁹. Після проведення усного розгляду в квітні 2021 року Міжнародний суд ООН 9 лютого 2022 року виніс своє рішення з питання про відшкодування, присудивши 225 000 000 доларів США за шкоду, заподіяну людям, 40 000 000 доларів США за шкоду майну та 60 000 000 доларів США за шкоду, пов'язану з природними ресурсами. Також Міжнародний суд ООН вирішив, що загальна сума має бути сплачена п'ятьма річними платежами в розмірі 65 000 000 доларів США, починаючи з 1 вересня 2022 року, і що в разі затримки платежу на будь-яку прострочену суму після винесення рішення нараховуватимуться відсотки в розмірі 6%.

В цьому контексті варто зазначити, що сума присудженої компенсації складала лише 3% від заявлених 11 мільярдів доларів, зокрема були відхилені вимоги Конго у частині відшкодування макроекономічної шкоди державі через недоведення причинно-наслідкового зв'язку між військовими діями та збитками економіці Уганди.

Як вбачається із досвіду інших країн, доведення належною доказовою базою понесених збитків, встановлення загальної суми завданих збитків, доведення причинно-наслідкового зв'язку між завданою шкодою і фактично понесеними збитками, а також виконання рішення Міжнародного суду ООН є достатньо складними питання з погляду практичного застосування. Особливо актуальним є питання виконання можливого майбутнього рішення Міжнародного Суду ООН в контексті позицій окремих держав під час їх голосування в Раді Безпеки ООН та Генеральній Асамблеї ООН.

СУДИ ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ

Як вже зазначалось, суверенна держава має повний імунітет на території іншої країни – подання позову та інші судові дії щодо держави та її майна, включаючи звернення стягнення на таке майно, можуть бути допущені лише за згодою компетентних органів такої держави.

Тобто, за загальним правилом, іноземні суди не мають права розглядати позови українських заявників про стягнення збитків із Російської Федерації; майно держави-агресора

¹⁹ <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/116/116-20220209-JUD-01-00-EN.pdf>

захищене абсолютним імунітетом від виконання судового рішення і не підлягає арешту чи примусовому продажу без згоди Росії.

За таких обставин постраждалому суб'єкту для стягнення з Росії компенсації за завдану шкоду необхідно подолати імунітети щодо юрисдикції та щодо виконання шляхом безпосереднього звернення до національного суду відповідної держави із позовом про відшкодування збитків за правилами відповідного процесуального законодавства. Незважаючи на складність ситуації, теоретична можливість отримати позитивне рішення іноземного національного суду та виконати його за рахунок майна Росії існує, однак лише за певних умов у законодавстві та судовій практиці іноземної країни.

Так, деякі іноземні суди (Італія, Греція, Південна Корея) виносили рішення про обмеження імунітету держав-агресорів (Німеччина, Японія) із обґрунтуванням, що визнання імунітету призвело би до несправедливості, відмови у правосудді, зловживання суверенними правами. Також за останні десятиліття більше 10 держав світу прийняли власні закони про імунітет іноземних держав, які визначають функціональний підхід (переважно у комерційних відносинах) до імунітету, і можливі випадки, коли іноземні держави та їх власність не мають абсолютного імунітету. Наприклад, законодавство США з питань імунітетів містить так зване терористичне застереження, що дозволяє звертатись до судів США з позовами до іноземних держав, що мали стосунок до актів міжнародного тероризму.

Таким чином, прийняття законодавчих змін щодо обмеження імунітету Росії як держави-агресора у кожній окремій країні та/або сприятлива судова практика дають теоретичну можливість безпосередньо звернутися до національних судів відповідної держави із позовами про відшкодування збитків. Проблема полягає у тому, що навіть у разі внесення потрібних законодавчих змін, що є досить тривалим та складним процесом, на практиці потенційним заявникам доведеться витратити чимало фінансових та часових ресурсів для успішної реалізації свого права на судовий захист та отримання позитивного судового рішення.

Як вже зазначалось, більш реальним варіантом отримати компенсацію в судовому порядку може бути виконання рішень українських судів в іноземних країнах. На думку експертів²⁰, Україні доцільно на законодавчому рівні запровадити нові процесуальні

²⁰ <https://www.euointegration.com.ua/articles/2022/06/8/7140806/>

механізми, що дозволять встановити тривалі строки давності (наприклад, 30 років) за позовами до Росії про відшкодування шкоди, завданої їй збройною агресією проти України, та для примусового виконання рішень судів та інвестиційних арбітражів проти РФ (наприклад, 15 років). Водночас, навіть вказані зміни будуть ефективні лише у разі, якщо іноземні держави змінять власне законодавство, дозволивши визнання та виконання забезпечувальних ухвал та рішень українських судів (а також рішень інвестиційних арбітражів) про компенсацію шкоди від збройної агресії Росії в Україні.

II. II ПОТЕНЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ

СПЕЦІАЛЬНИЙ МЕХАНІЗМ (КОМІСІЯ З РОЗГЛЯДУ ПРЕТЕНЗІЙ НА ОСНОВІ ДВОСТОРОННІХ/БАГАТОСТОРОННІХ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ, МІЖНАРОДНІ ФОНДИ ТОЩО)

У травні 2022 року Президент України Володимир Зеленський запропонував країнам-партнерам підписати багатосторонню угоду та створити механізм, за допомогою якого кожен, хто постраждав від дій Росії, зможе отримати компенсацію за всі збитки. Згідно з такою угодою, кошти та майно Росії, що перебувають під юрисдикцією країн-партнерів, мають бути арештовані або заморожені, а потім їх мають конфіскувати та спрямувати до спеціально створеного фонду, з якого всі особи, що постраждали від агресії Росії, зможуть отримати відповідну компенсацію.²¹ Крім того, Президент запропонував партнерам стати засновниками такого фонду, а також членами спеціальної міжнародної комісії, яка розглядатиме позови, тобто звернення як фізичних, так і юридичних осіб.

За 2 дні до цього, 18 травня, було створено спеціальну робочу групу з розробки та впровадження міжнародно-правових механізмів відшкодування шкоди, завданої Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації. Її завдання – напрацювати та внести пропозиції щодо засобів і правових інструментів відшкодування шкоди та збитків, завданих

²¹ <https://www.president.gov.ua/en/news/proponuyemo-derzhavam-partneram-viznati-sho-rosiya-povinna-p-75221>

Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації, включаючи репарації, конфіскації, контрибуції, а також способи їх реалізації з урахуванням міжнародно-правових механізмів, міжнародного досвіду і судової практики.

До складу робочої групи увійшли 20 українських та міжнародних експертів, серед яких: голова Офісу Президента Андрій Єрмак (керівник групи); депутат Верховної Ради від фракції «Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина» Сергій Власенко; перша заступниця Міністра закордонних справ України Еміне Джапарова; член Дорадчої ради Школи права Українського католицького університету, засновник адвокатського об'єднання «Юридична фірма «Астерс» Маркіян Ключковський; кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка Антон Кориневич; голова Комітету з питань правової політики Андрій Костін; радниця Міністра юстиції Ірина Мудра; заступники голови ОПУ Андрій Сибіга, Андрій Смирнов та Ростислав Шурма; завідувачка відділу Кабінету Керівника ОПУ Галина Шевченко; радник Президента Ендрю Роман Мак; директор проекту «Міжнародні позови та репарації» Школи права Колумбійського університету Патрік Пірсол; академічний радник, професор міжнародного права Єльського університету Харольд Хонжу Коу, старший науковий співробітник проекту «Міжнародні позови та репарації» Школи права Колумбійського університету; незалежний арбітр Джеремі Шарп; професор міжнародного публічного права Оксфордського університету, Співдиректор Оксфордського інституту етики, права та збройних конфліктів Дапо Аканде; королівська адвокат, баррістерка Essex Court Chambers Елісон Мак Дональд QC, баррістер Doughty Street Chambers, старший науковий співробітник Інституту прав людини Колумбійського університету Амаль Клуні; старший науковий співробітник Проекту «Міжнародні позови та репарації» Школи права Колумбійського університету, професор права Університету Річмонда К'яра Джорджетті; академічний радник, Генеральний секретар Гаазької академії міжнародного права, професор права в Університеті Париж-Нантер Жан-Марк Тувенен.

Член цієї робочої групи, заступник Міністра юстиції України Ірина Мудра відзначає, що «жоден наявний на сьогодні міжнародний орган.., а також національні суди з різних причин не дають можливості притягнути Росію до відповідальності за такі масштабні руйнування та отримати ефективну компенсацію (через проблеми юрисдикції, аргументів по суті та щодо розміру компенсації, перешкоди у вигляді суверенного імунітету або практичну неможливість

отримати реальні кошти на етапі виконання рішень). Робоча група, використовуючи ті чи інші елементи з усіх наявних моделей компенсаційних механізмів, намагається створити унікальний компенсаційний механізм на підставі багатостороннього міжнародного договору, який буде підкріплено іншими міжнародними актами».²²

Нещодавно члени робочої групи опублікували статтю, в якій вони поділилися своїм баченням²³ чому вони вважають комісію, що розглядатиме позови на основі міжнародних договорів дієвим варіантом.

Міжнародні спеціальні комісії є гнучкими інструментами, які зазвичай створюються для розгляду масових позовів, що виникають через міжнародні кризи. Вони можуть стати платформою для розгляду широкого кола можливих позовів відповідно до міжнародного економічного та гуманітарного права, поданих різними групами потерпілих сторін, зокрема держав, міжнародних організацій, фізичних та юридичних осіб.

По-друге, держави можуть засновувати міжнародні спеціальні комісії з розгляду позовів, коли вони вважають, що такі комісії: а) необхідні для забезпечення ефективного відшкодування збитків, особливо після масштабних криз, через які масово подають позови; б) доречні за певних обставин, особливо якщо є фінансові ресурси для виплати присуджених компенсацій; с) політично корисні, у тому числі для задоволення ширших інтересів під час відновлення або підтримки міжнародного миру та безпеки.

Відповідно до вищезазначеної статті, уряд України нещодавно схвалив пропозицію щодо створення Комісії для того, щоб забезпечити відшкодування Росією шкоди, заподіяної їй незаконними діями. Комісія могла б виконувати три основні цілі: (i) розгляд позовів про компенсацію; (ii) збереження або збирання активів Росії з метою виплати компенсацій; та (iii) забезпечення механізму примусового виконання рішень щодо виплат компенсації. Для забезпечення виконання цих цілей, міжнародна угода про створення Комісії могла б забезпечити правову основу, за допомогою якої договірні держави зможуть передавати заморожені активи до фонду, з якого виплачуватиметься компенсація. Україна та зацікавлені

²² <https://pravo.ua/tsil-u-nas-u-vsikh-odna-rosiia-povynna-spovna-zaplatyty-za-vsiu-shkodu-zavdanu-nashii-kraini-ii-hromadianam-biznesu-iryna-mudra-zastupnytsia-ministra-iustytzii-ukrainy/>

²³ <https://www.ejiltalk.org/launching-an-international-claims-commission-for-ukraine/>

держави могли б створити передумови для укладення міжнародної угоди про створення Комісії через дипломатичні канали та через конференцію, скликану з метою обговорення та узгодження принципів, на яких ґрунтуватиметься міжнародна угода. У той же час Україна та її партнери могли б працювати через існуючі механізми міжнародних організацій з метою ухвалення резолюцій, які визнають порушення Росією міжнародного права та підтримують створення Комісії.

Як повідомили в Міністерстві юстиції України, такі переговори тривають. Нещодавно заступниця Міністра юстиції України Ірина Мудра взяла участь у слуханнях з міжнародно-правового захисту прав власності та питань майбутніх репарацій й подальшого відновлення України у рамках Комітету Європейського парламенту з правових питань.²⁴

Крім того, члени робочої групи висловили своє бачення щодо того, яким чином можна створити Комісію. На їхню думку, міжнародна угода про створення Комісії може бути короткою, гнучкою та чіткою. Такий підхід підкреслить перевагу консенсусу та ефективності над затяжними переговорами між договірними державами.

а. Позивачі

Комісія може розглядати позови держав і фізичних або юридичних осіб (незалежно від громадянства) до Росії, що впливають із завданих нею шкоди або збитків відповідно до міжнародного права (зокрема міжнародного гуманітарного права, *jus ad bellum* і міжнародного економічного права), а також позови, що впливають із інвестицій, договорів, експропріації чи інших заходів, що порушують право власності.

б. Комісія

Комісія мала б юрисдикцію щодо розгляду різних категорій позовів. Можуть бути різні підстави для різних категорій позовів — наприклад, особа позивача(ів) (залежно від того, це фізичні особи, юридичні особи чи держави); предмет позову (наприклад, тілесні ушкодження, економічні збитки або інші види шкоди, наприклад, шкода довкіллю); або справи, що

²⁴ <https://minjust.gov.ua/news/ministry/irina-mudra-ukraina-mae-otrimati-dostup-do-zablokovanih-milyardiv-dolariv-reparatsiy-dlya-vidnovlennya-derjavi>

розглядатимуться за індивідуальними позовами на відміну від справ, які розглядатимуться за колективними/масовими позовами.

Спираючись на успішний досвід роботи Компенсаційної комісії ООН, кожену категорію можна розділити на підкатегорії або класи, які будуть мати різний пріоритет і щодо яких застосовуватимуться різні процесуальні норми. Наприклад, розгляд певних позовів можна буде прискорити та їх можна буде вирішувати як масові позови. В міжнародній угоді було б встановлено і роз'яснено основні процесуальні права та право на належний процес.

Комісія також могла б мати юрисдикцію щодо позовів третіх держав та фізичних і юридичних осіб з третіх країн. Відповідно, в міжнародній угоді може бути чітко вказано, що Комісія має виключну або пріоритетну юрисдикцію щодо таких позовів.

с. Фінансування

Фонд може фінансуватися двома основними способами: (i) активи Росії та пов'язаних з нею юридичних і фізичних осіб, які є замороженими/вилученими державами; та/або (ii) прямі внески Росії та інших організацій.

Можливість використання заморожених активів буде ключовою для підтримки Комісії та потенційного залучення Росії за стіл переговорів. Договірні держави можуть, наприклад, взяти на себе зобов'язання фінансувати Фонд за допомогою заморожених російських активів.

Міжнародна угода могла б визначити інші питання, пов'язані з Фондом, які потребуватимуть вирішення. Наприклад, в угоді потрібно було б визначити, як Комісія створюватиме і керуватиме самим Фондом, як вона буде ліквідувати заморожені активи та інші операційні питання.

d. Виконання рішень

Наскільки це можливо, виконання рішень та примусове компенсування збитків повинно здійснюватися за рахунок коштів Фонду. В частині, наскільки коштів Фонду вистачатиме для виплати компенсацій, присуджених Комісією, рішення мають виконуватися через прямі платежі з Фонду. Крім того, через міжнародну угоду може бути встановлено спрощену процедуру для забезпечення примусового виконання рішень інших міжнародних органів у зв'язку з вторгненням Росії в Україну (наприклад, рішень Міжнародного суду ООН,

Європейського суду з прав людини, Міжнародного кримінального суду або спеціального трибуналу щодо злочину агресії, який може бути засновано.

Якщо у Фонду не буде достатньо фінансів, позивачі, що виграють справу, потенційно можуть вимагати примусового виконання рішень Комісії в судах договірних держав.

В цілому очевидно, що впровадження такого компенсаційного механізму - тривалий і складний процес, оскільки для цього буде необхідно провести складні переговори на рівні іноземних делегацій, а також впровадити низку внутрішніх процедур, пов'язаних зі змінами національного законодавства. Ще одне проблемне питання - напрацювання нормативно-правової бази для конфіскації заморожених активів Росії з метою їх використання для виконання рішень Комісії, вирішення питання щодо обмеження суверенного імунітету як держави, так і її активів.

Проте варто погодитися, що з огляду на сучасні реалії, створення такої міжнародної комісії, що розглядатиме позови, буде найбільш перспективним для того, щоб забезпечити ефективне відшкодування збитків, завданих агресією Росії.